

КУМУЛЯТИВНА ПРАВОВА ОХОРОНА ДИЗАЙНЕРСЬКИХ РІШЕНЬ

Анотація. Зроблена спроба визначити поняття кумулятивної правової охорони дизайнерських рішень, встановити її природу та структуру.

Ключові слова: кумулятивна правова охорона, дизайнерські рішення.

Постановка проблеми. Специфіка права інтелектуальної власності полягає в тому, що один й той самий результат інтелектуальної, творчої діяльності (РІТД) може отримувати правову охорону в якості різних об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ). В цьому контексті дизайнерські рішення (ДР) є показовим прикладом, оскільки більшість з них здатна набувати правову охорону заходами відразу чотирьох інститутів права інтелектуальної власності: авторського права, права промислових зразків, законодавства про торговельні марки та про захист від недобросовісної конкуренції.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Здатність РІТД здобувати охорону в якості різних ОПІВ отримала назву кумулятивної правової охорони (КПО). В літературі аналізуються лише деякі негативні наслідки, пов'язані з дією КПО [1; 2; 3]. Причому, досліджуються тільки випадки подвійності охорони, наприклад, творів та промислових зразків або промислових зразків та торговельних марок. Однак, до цього часу ще не здійснювалося детального аналізу природи виникнення КПО та її структури, а також порівняльного аналізу одночасно всіх елементів КПО як стосовно ДР, так і стосовно інших РІТД.

Викладення основного матеріалу. Для визначення КПО слід проаналізувати її ознаки.

Перша ознака КПО — це одночасність застосування до РІТД різних правових інститутів. Цим КПО відрізняється від альтернативної правової охорони, коли вибір одного способу охорони унеможливує одночасне застосування іншого. Прикладом останньої може слугувати система охорони промислових зраз-

ків в СРСР. «Згідно Вказівок по складанню та подачу заявки на промисловий зразок від 24 січня 1985 р., експертиза не приймала до розгляду заявки у відношенні об'єктів, раніше прийнятих та оцінених у встановленому порядку за нормами авторського права...» [4, 412].

До ДР та інших РІТД можуть одночасно застосовуватись декілька інститутів права інтелектуальної власності. Тому поняття «подвійна охорона» має занадто звужений зміст порівняно з поняттям «КПО».

Друга ознака КПО передбачає застосування різних правових інститутів до одних і тих самих правовідносин. Має місце збіг цих правових інститутів за предметом і методом регулювання. В результаті створюються передумови виникнення протиріч між їх окремими нормами. Цією ознакою КПО відрізняється від випадків застосування різних галузей права до однакових юридичних явищ. Так, конституційне право розглядає людину як громадянина, а цивільне право — як фізичну особу, і це не створює протиріч між нормами цих галузей права.

Цією ж ознакою кумулятивна охорона відрізняється від колізій у міжнародному приватному праві. КПО створює, так би мовити, «суперництво» між різними інститутами права однієї держави, а у міжнародному приватному праві розглядається колізія аналогічних за предметом регулювання норм права різних держав. Якщо у міжнародному приватному праві колізійне питання, як правило, вирішується шляхом зазначення у колізійній нормі одного єдиного правопорядку, то кумулятивність означає відсутність правових механізмів однозначного вибору між правовими інститутами та їх нормами, таких як, застосування принципу пріоритету спеціальної норми над загальною або пізнішої норми над попередньою. Саме тому окремі норми елементів КПО можуть знаходитись у відношенні колізії, а не конкуренції, оскільки в останньому випадку завжди є спосіб зробити однозначний вибір на користь однієї з норм [5].

Більш того, якщо норми правових інститутів, що знаходяться у відношенні суперництва, в даний момент узгоджені між собою, то колізії будуть фактично відсутні, але суперництво все одно збережеться.

Показовим для ДР прикладом колізії є положення ч. 2 ст. 8 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки»: якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання повідомлення від автора-робітника про створення останнім промислового зразка не подасть заявки, то право на одержання патенту переходить до автора. Отже, автор отримає виключні майнові права, які впливають з патенту. При цьому майнові права на малюнок (твір), як об'єкт цього промислового зразка, будуть належати спільно робітнику та роботодавцю в силу ст. 429 ЦК, якщо інше не передбачено договором [6]. Аналогічна проблема існує і в російському законодавстві [2].

Інший приклад неузгодженості елементів КПО — положення ст. 6 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції». Дія цієї статті не поширюється на вироби, зовнішній вигляд яких має охорону як будь-який ОПІВ. Але зовнішній вигляд або дизайн як двомірних, так і тривимірних виробів завжди є відтворенням певного малюнку (твору), незалежно від його завершеності, призначення, цінності тощо. Оскільки будь-якій твір є ОПІВ за визначенням, немає такого ДР, яке б не мало статусу ОПІВ. Насправді ж дію зазначеної статті слід було обмежити не будь-якими ОПІВ, а лише об'єктами промислової власності.

З огляду на наведене КПО можна визначити як такий вид правової охорони, при якому до одного й того ж об'єкту охорони одночасно застосовуються різні правові інститути (елементи КПО), які знаходяться між собою у відношенні суперництва, а їх норми можуть вступати в колізію у тих випадках, коли ці інститути є неузгодженими один з одним.

Крім матеріально-правової іноді ще говорять про «процесуальну» кумулятивність [1, 51]. Остання вже передбачає існування першої та полягає в можливості уповноваженої особи посилатися одночасно на норми різних правових інститутів в якості підстав одного й того ж позову.

Не всі ДР можуть отримати КПО. Так, далеко не всі твори, незважаючи на свою оригінальність, будуть відповідати умові

світової новизни, що унеможливило їх охорону в якості промислових зразків. З іншого боку, не всі твори здатні відповідати абсолютним критеріям охороноздатності, які визначаються законодавством про торговельні марки.

Не співпадають і строки правової охорони ДР за допомогою різних правових інститутів. Строк дії патенту на промисловий зразок не може перевищувати 15 років, твори переходять у суспільне надбання зі спливанням 70 років по смерті автора, а дія свідоцтва на знак для товарів та послуг, за умови підтримання його чинності, не обмежена у часі.

Таким чином, обсяг КПО визначається видом РІТД та змінюється у часі. ДР мають один з найбільших обсягів кумулятивної охорони в тому сенсі, що до них застосовуються відразу чотири правові інститути. Інші РІТД мають значно менший обсяг охорони. Наприклад, музичні твори можуть охоронятися лише як об'єкти авторського права і у деяких випадках — як звукові торговельні марки.

Важливим також є визначення не тільки обсягу, але й структури КПО.

Деякі з правових інститутів, внаслідок застосування яких виникає КПО, впливають на можливість застосування інших правових інститутів. Так, за ст. 6 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» охорона зовнішньому вигляду виробу надається за умови, що відповідні вироби не мають охорону як об'єкти права інтелектуальної власності.

Це, так би мовити, «негативний» зв'язок елементів КПО, коли наявність одного елементу виключає можливість застосування іншого. Але ніщо не заважає розглядати і протилежний варіант з «позитивним» зв'язком, коли одні з елементів кумулятивної охорони можуть виникати тільки завдяки наявності інших елементів. Наприклад, ст. 4 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» встановлює, серед іншого, відповідальність за неправомірне використання торговельної марки. В цьому випадку передбачається наявність діючого свідоцтва на знак для товарів та послуг.

З іншого боку за українським законодавством реєстрація малюнку як промислового зразка або торговельної марки не припиняє його статусу як об'єкта авторського права. Отже, ці інститути є «паралельними» один одному.

Отже, всі елементи КПО можна поділити на ті, що застосовуються паралельно або незалежно один від одного, та на ті, що є взаємовиключними та правовласнику доводиться обирати одну з альтернатив. Причому альтернативність застосування певних правових інститутів є відносною. Так, технічне рішення може охоронятися або як винахід (корисна модель), або як комерційна таємниця. Одночасність застосування цих інститутів до технічних рішень виключається принаймні з моменту розкриття змісту заявки на винахід. Але охорона технічного рішення як комерційної таємниці, в принципі, не виключає застосування до цього рішення норм про раціоналізаторську пропозицію.

В чому ж полягає природа кумулятивної правової охорони? Завдяки чому вона виникає?

Кожний з інститутів права інтелектуальної власності, наводячи визначення певного ОПІВ, тим самим поділяє обсяг поняття РІТД на види. Але таке ділення не є послідовним і обсяги понять кожного з ОПІВ не виключають один одного. Так, перехресшуються один з одним обсяги понять «форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання», «графічне позначення» та «позначення» в розумінні ст. 4 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції». Поняття твору включає в себе обсяг перших двох з зазначених понять і частково включається до обсягу останнього. Це є наслідком специфічного підходу, який має кожний з правових інститутів до предмету свого регулювання.

З огляду на можливість виникнення колізій, в літературі ставиться питання взагалі про необхідність КПО для ДР або інших РІТД. При вирішенні цього питання слід розрізняти випадки, коли всіма елементами КПО користується один й той самий правовласник, і випадки, коли норми різних інститутів права інтелектуальної власності стосовно одного й того ж РІТД застосовуються різними особами.

В першому випадку негативних наслідків КПО для правовласника не виникає. Навпаки, її елементи доповнюють один одного. Власне в цьому і проявляється кумулятивність охорони. Наприклад, ст. 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» не виділяє в якості окремого правопорушення експлуатацію речі, виготовленої із використанням твору.

Але експлуатація речі, виготовленої із застосуванням промислового зразка, є окремим правопорушенням згідно із законодавством про промислові зразки. Це ж стосується і зберігання речі, виготовленої із застосуванням об'єкту права інтелектуальної власності, яке є порушенням прав на промислові зразки і торговельні марки, але не на твори. Експорт відповідних речей кваліфікується як правопорушення лише в законодавстві про торговельні марки. І так далі. Крім того, кожний з інститутів права інтелектуальної власності має і особливий набір способів захисту порушеного права.

Разом з тим, в більшості випадків сфери правової охорони різних інститутів права інтелектуальної власності будуть співпадати. Це, зокрема, стосується виготовлення та різних форм розповсюдження речей, що містять ОПІВ.

Негативні наслідки КПО з'являються у випадках, коли виключні права однієї особи на певний ОПІВ перехресшуються з виключними правами іншої особи на цей самий РІТД, але представлений в якості іншого ОПІВ. Зустрічаються навіть випадки, коли автором дизайнерського рішення є одна особа, відповідний малюнок патентується в якості промислового зразка іншою особою, а торговельна марка на таке ж саме зображувальне позначення реєструється за третьою особою. Кожна з цих осіб буде володільцем виключних прав на відповідний ОПІВ. І якщо всі три ОПІВ будуть реалізовані в одній речі, кожна з цих осіб має змогу заборонити іншій особі її використання.

Ця проблема може вирішуватися лише двома шляхами. Перший з них полягає в подоланні кумулятивності правової охорони РІТД як такої. Інший шлях — це уникнення можливості різних осіб отримувати виключні права на різні ОПІВ, що стосуються одного РІТД.

Перший з цих шляхів навряд чи можна визнати перспективним. Адже він передбачає встановлення взаємно однозначного відношення між всіма видами РІТД з одного боку та кожним з ОПІВ з іншого, що навряд чи можливо. Так, для більшості дизайнерських рішень під час їх створення взагалі невідомо, чи будуть вони визначати форму промислових виробів, або залишаться виключно у вигляді малюнків на папері. Тому, якщо відразу

відмовити промисловим малюнкам в захисті по нормам авторського права, визнаючи їх при цьому виключно промисловими зразками, то це позбавить авторів цих малюнків багатьох повноважень, специфічних для авторського права. Крім того, поділ малюнків на ті, що можуть охоронятися виключно як промзразки, і ті, що можуть охоронятися як твори [2, 70], не вирішить питання про співвідношення творів з іншими елементами КПО, відмінними від промзразків.

Отже, єдино можливим залишається другий шлях. Власне, він і реалізований в українському законодавстві, але не в повній мірі. Так, за ст. 25 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» патент може бути визнано у судовому порядку недійсним у разі подання заявки з порушенням прав інших осіб. Аналогічну норму містить і ст. 19 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Оскільки більшість ДР відносяться до творів образотворчого мистецтва, авторське право на них виникає в момент їх створення без виконання будь-яких формальностей. Дії по реєстрації малюнку в якості промислового зразка або торговельної марки особою, що не володіє авторськими правами на такий малюнок, можна розглядати як порушення авторського права, адже реєстраційні дії передбачають відтворення та опублікування об'єкту реєстрації. Ст. 177 КК передбачає кримінальну відповідальність за привласнення при певних умовах авторства промислового зразка. Разом з тим, оскільки авторське право не підлягає обов'язковій реєстрації, жодне відомство світу позбавлене можливості здійснити перевірку цього питання під час реєстрації об'єктів промислової власності. Саме цим і пояснюється практична можливість реєстрації одного й того ж самого РІТД в якості різних ОПІВ на ім'я різних осіб.

Наведене свідчить про певну ієрархію елементів КПО. Патентування ДР в якості промислового зразка або його реєстрація як торговельної марки залежать від наявності авторських прав на відповідний твір. В свою чергу, виникнення авторського права не залежить від положень жодного іншого правового інституту. А от промислові зразки та торговельні марки знаходяться, так би мовити, на одному рівні ієрархії. У реєстрації торговельної марки може бути відмовлено,

якщо вона відтворює промисловий зразок іншої особи (ч. 4 ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»), а публікація про видачу свідоцтва на знак може порочити світову новизну промислового зразка.

Судова практика містить багато прикладів визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки та патентів на промислові зразки у зв'язку з порушенням авторського права. Отже, законодавство містить достатньо важелів для подолання проблеми реєстрації одного й того ж РІТД в якості різних ОПІВ на ім'я різних осіб.

Але як бути у випадку передання (відчуження) особою виключних прав, наприклад, на промисловий зразок при збереженні за собою виключних прав на той самий РІТД, але в якості торговельної марки? Норми про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не враховують можливого суперництва майнових прав, тому це питання повинно бути врегульовано сторонами правочину.

Висновок. Підбиваючи підсумок наведеному можна стверджувати, що КПО є наслідком специфічного підходу кожного з інститутів права інтелектуальної власності до РІТД, внаслідок чого окремі види РІТД, що відповідають певним ОПІВ, не виключають один одного. Кумулятивною є одночасна правова охорона одного й того ж РІТД засобами різних правових інститутів (елементів КПО), що знаходяться між собою у відношенні суперництва та норми яких можуть в окремому випадку знаходитись у колізії. Елементи КПО поділяються на залежні та незалежні, на ті, що застосовуються паралельно, та альтернативні. При цьому вказано на помилковість підміни поняття КПО поняттям «подвійної» охорони. Крім того, елементи КПО знаходяться у ієрархічних відносинах між собою. Якщо норми кожного з інститутів права інтелектуальної власності будуть узгоджені між собою, негативні наслідки КПО проявлятися не будуть. Напроти, кумуляція різних засобів правової охорони лише підсилить захищеність РІТД.

Література:

1. Усольцева С.В. Некоторые проблемы правовой охраны промышленных образцов / С.В. Усольцева // Сибирский юридический вестник. — 1999. — № 4. — С. 50—52.
2. Коченова М.А. Как устранить кумулятивную охрану служебных произведений декоративно-прикладного искусства / М.А. Коченова // Известия Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена. — 2007. — № 10. — С. 69—73.
3. Стародубов И.В. Знаки для товаров и услуг и промышленные образцы: проблемы соотношения / Стародубов И. В. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.intelect.org.ua/publikaciji/promislova-vlasnist/znaki-dlja-tovarov-i-uslug-i-promyshlennye-obrazcy-problemy-sootnoshenija.html>.
4. Мэггс П.Б. Интеллектуальная собственность / П.Б. Мэггс, А.П. Сергеев. — М. : Юристъ, 2000. — 400 с.
5. Ерёмченко А.С. Конкуренция норм гражданского права в механизме юридической квалификации гражданских отношений / А.С. Ерёмченко // Вестник Удмуртского университета. Сер.: Экономика и право. — 2011. — Вып. 3. — С. 109-114.
6. Федоров А.А. Протиріччя у правовому регулюванні службових об'єктів права інтелектуальної власності / А.А. Федоров // Актуальні питання сучасної юридичної науки : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 червня 2011 р.) : у 2-х т. — Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. — Т. 1. — С. 44 — 45.

Федоров А.А. Кумулятивная правовая охрана дизайнерских решений.

Аннотация. Предпринята попытка определить понятие кумулятивной правовой охраны дизайнерских решений, установить ее природу и структуру.

Ключевые слова: кумулятивная правовая охрана, дизайнерские решения.

Fedorov A.A. Cumulative legal protection of design decisions.

Summary. Attempt to define concept of a cumulative right protection of design decisions has been made, to establish its nature and structure.

Keywords: a cumulative legal protection, design decision.